

LIBRIS

We know
books

Christopher Lasch

**REFUGIU ÎNTR-O
LUME FĂRĂ SUFLET**

Familia asediată

Traducere din limba engleză și prefață de Anca Simitopol

 Alexandria
Publishing House

Cuprins

Mulțumiri	7
Prefață la ediția în limba română	9
Prefață la ediția broșată.....	25
INTRODUCERE.....	33
1. SPECIALIȘTI ÎN PATOLOGIE SOCIALĂ ȘI SOCIALIZAREA REPRODUCERII	45
Crearea familiei moderne	45
Criza familiei la sfârșitul secolului al XIX-lea.....	52
Proletarizarea maternității și a paternității.....	59
2. STUDIU SOCIOLOGIC ASUPRA FAMILIEI DIN ANII '20 ȘI '30: „DE LA INSTITUȚIE LA PARTENERIAT”	75
Ascensiunea științei sociale	75
Teorii generale despre originea și evoluția familiei.....	79
Răsturnarea teoriilor evoluționiste și apariția unei sociologii empirice a urbanizării.....	85
Căsătoria ca refugiu în fața societății moderne.....	97
3. CĂI NEURMATE: PROVOCĂRI PENTRU ORTODOXIA SOCIOLOGICĂ	109
Carle Zimmerman și critica conservatoare a familiei „compasionale”	109
Willard Waller: sociologia ca satiră	117
Complexul evaluărilor și al întâlnirilor: critica plăcerii pure făcută de Waller	127

Tentative de combatere a lui Waller	132
4. CULTURĂ ȘI PERSONALITATE	139
Conceptul de personalitate	141
Psihanaliza ca teorie a dinamicii familiei:	
„combaterea” lui Freud de către Malinowski	146
Antropologia în slujba reformei psihosexuale	152
Cultura împotriva „determinismului biologic”:	
controversa asupra psihologiei femeilor la Freud	161
Alianța dintre revizionism și feminism	169
Personalitatea autoritară: Reich,	
Fromm și școala de la Frankfurt	176
5. DOCTORI PENTRU O SOCIETATE BOLNAVĂ..	197
Societatea ca pacient	197
Prietenia, „noua religie”	202
Noua evanghelie a căsătoriei,	
a maternității și a paternității	213
6. TEORIA SOCIALĂ A TERAPEUTICULUI:	
PARSONS ȘI PARSONIENII	219
Triumful „relațiilor sociale”	219
Familia ca grup restrâns	223
Socializarea ca terapie	229
„Producerea personalității”	240
7. ATACUL ASUPRA FAMILIEI NUCLEARE	
ȘI CĂUTAREA UNOR	
„STILURI DE VIAȚĂ ALTERNATIVE”	255
Ideologia „angajamentelor neconstrângătoare”	255
Principalele curente ale revizionismului sociologic	266
Patologia „dramei familiei”	281
„Matriarhatul” negru:	
Controversa asupra raportului Moynihan	292

8. AUTORITATEA ȘI FAMILIA: LEGE ȘI ORDINE	
ÎNTR-O SOCIETATE PERMISSIVĂ	307
Ascensiunea vieții de familie burgheze	
și religia sănătății	307
Idealuri terapeutice ale familiei și	
impactul lor asupra maternității și paternității	313
Părinți și copii	318
Normalizarea anormalului	325
Coruperea ca formă de control social	333
Index	343
Note	351

radicală decât orice perspectivă născută din mișcarea feministă. Trebuie văzută ca un caz special al regulii generale că munca are întâietate în raport cu familia. Cea mai importantă acuzație adusă actualei organizări a muncii este aceea că le impune femeilor să facă o alegere: fie obțin autosuficiența lor economică, fie se dedică nevoilor copiilor lor. În loc să învinuim familia pentru această stare de fapt, ar trebui să învinuim exigențele necruțătoare ale înseși pieței muncii. În loc să întrebăm cum pot fi eliberate femeile de familie, ar trebui să întrebăm cum poate fi reorganizată – umanizată – munca astfel încât să fie posibil ca femeile să concureze economic cu bărbații fără să-și sacrifice familiile sau chiar speranța de a avea o familie. Cei care susțin obiectivele mișcării feministe trebuie să privească dincolo de organizarea modernă a muncii, și dincolo de feminism, către un nou set de aranjamente sociale, în care munca devine ea însăși o altă fațetă a educației, își depășește caracterul prezent de autoglorificare individuală și vine în slujba nevoilor nu doar ale celor vii, ci ale generațiilor viitoare.

Christopher Lasch

Pittsford, N.Y., august 1978

INTRODUCERE

Pe măsură ce businessul, politica și diplomația devin tot mai sălbatice și mai agresive, oamenii caută un refugiu în viața privată, în relațiile personale, mai cu seamă, în familie – ultimul refugiu al iubirii și al decenței. Viața în familie nu mai pare însă capabilă să ofere mângâieri. De aici forța latentă a anxietății care străbate colecția de comentarii vastă și în continuă expansiune despre starea familiei.

Multe dintre aceste comentarii subliniază că deși familia își modifică forma și structura, ea servește nevoi importante și, drept urmare, are o viață lungă înaintea. Totuși, rata divorțurilor continuă să crească, conflictul dintre generații se intensifică, iar opinia publică emancipată condamnă familia ca fiind un anacronism repressiv. Oare aceste realități sunt doar indiciul „efortului” de „adaptare” a familiei la condițiile sociale în schimbare sau prevestesc slăbirea țesăturii sociale, dezorganizarea drastică a tuturor instituțiilor noastre? Mai este oare familia un refugiu într-o lume fără suflet? Sau tocmai aceste furtuni care dau naștere nevoii unui asemenea refugiu amenință să înghită și familia?

Convins fiind că multe depind de răspunsul la aceste întrebări, nu pot decât să constat cu mâhnire calitatea

Indoielnică a dezbaterii publice generate de acestea. Opiniile despre greutățile familiei sunt zgomotos susținute de cele mai felurite voci, cerând atenție, dar se bazează prea mult pe speculații vagi, pe declarații insipide despre „șocul viitorului” și pe critici culturale la modă, dintre care multe, condamnăm, în aparență, radical, aranjamentele existente, curg, pur și simplu, pentru a satisface cererea de noutăți culturale. Nu numai cele mai proaste, dar și cele mai bune critici sociale suferă de indiferența față de tradițiile consacrate de cercetare. Aceste critici apar sub forma unor percepții izolate care strălucesc o vreme și apoi se sting în fața strălucirii orbitoare a revizionismului de ultimă oră. În cercetarea americană, revizionismul rareori se străduiește să înțeleagă studiul pe care încearcă să-l revizuiască. Chiar și cei mai originali și mai fini dintre criticii noștri sociali au cultivat o anume excentricitate. Și-au desfășurat în mod deliberat cercetarea, deconectați nu numai de mișcările sociale și politice, ci chiar și de studiile altor cercetători, prezentându-și ideile ca pe niște judecăți personale asupra stării societății. Aceste obiceiuri explică „lipsa de acord sau chiar de claritate cu privire la obiectul criticat din societatea prezentă și la ceea ce îl poate înlocui”.¹

Primul lucru care trebuie înțeles despre criza familiei, cu care ne confruntăm în zilele noastre, este că ea nu s-a materializat peste noapte. Neofeministele, purtătoarele de cuvânt ale așa-numitei contraculturi, sociologii radicali, cei care practică „noua istorie socială” și jurnaliștii care popularizează ideile acestor comentatori tratează cu

toții dificultățile pe care le întâmpină familia, ca pe o descoperire cu totul nouă, pe care au făcut-o ei. Scriu ca și cum „revoluția sexuală”, mișcarea feministă și declinul autorității parentale au fost rezultatele ultimilor 15 ani. Amintirile lor nu ajung nici măcar până în anii '50, perioadă care rămâne în folclorul contemporanilor noștri ca epoca înfloritoare a familiei „tradiționale”.

În realitate, familia se află într-un proces lent de dezintegrare de mai bine de 100 de ani. Criza divorțurilor, feminismul și revolta tinerilor au apărut în secolul al XIX-lea și, de atunci, au devenit subiecte controversate. Controversa populară, la rândul ei, a dus la constituirea unei tradiții a cercetării sociologice, care încă definește chestiunile ce inspiră majoritatea comentariilor actuale despre familie. Această carte prezintă și critică tradiția respectivă. Prezentul eseu relatează cum direcția sociologică astfel constituită a răspuns la pomenitele probleme și cum a influențat politica socială, analizând impactul zdrobitor al acestei politici – impactul așa-numitelor profesii asistențiale – asupra familiei. Subiectul pe care îl tratez este intersecția dintre teorie, ideologie și practică socială. Cercetând influențele reciproce dintre acestea, subliniind importanța ideilor și, în același timp, contextualizându-le istoric și respingând ideea că istoria se desfășoară sau „evoluează” automat, sper să conving cititorul că familia contemporantă este rezultatul acțiunii umane, nu al „forțelor” sociale abstracte.

Dintr-un punct de vedere, istoria societății moderne ne prezintă extinderea controlului social asupra activită-

ților lăsate cândva pe seama indivizilor sau a familiilor acestora. În primul stadiu al revoluției industriale, capitaliștii au scos producția din gospodărie și au colectivizat-o, aducând-o în fabrică, sub supravegherea lor. Apoi, au acaparat competențele muncitorilor și cunoștințele lor tehnice cu ajutorul „managementului științific” și au adunat aceste competențe sub controlul managerial. În sfârșit, și-au extins controlul și asupra vieții private a muncitorilor, pe măsură ce medicii, psihiatrții, profesorii, experții în pedagogie, ofițerii de la tribunalele pentru minori și alți specialiști au început să supravegheze creșterea copiilor, activitate care înainte aparținea familiei.

Socializarea producției, urmată de socializarea reproducerii, a avut două efecte contradictorii. Pe de o parte, aceste schimbări au pus bazele materiale pentru o nouă formă de societate, în care nevoile colective, mai degrabă, decât profitul privat, determină forma și conținutul producției. Pe de altă parte, ele au adus oamenii într-o stare de dependență din ce în ce mai mare de clasele manageriale și profesionale – de corporațiile marelui business și de stat – și astfel au erodat capacitatea de autoajutorare și de invenție socială. Tocmai când capitalismul nu numai că și-a depășit, ca durată de viață, utilitatea, dar a creat condițiile pentru propria-i anulare, voința și capacitatea de a-l înlocui s-au atrofiat. Impasul care a rezultat de aici ne amintește din nou că schimbarea socială nu se petrece automat, ci are nevoie de intervenția umană activă. Oamenii își construiesc propria istorie, cu toate că o construiesc, fără îndoială, în condiții pe care

nu le aleg ei, și, uneori, cu rezultate opuse celor dorite.

Oricine insistă asupra importanței istorice a acțiunilor umane și înțelege istoria nu ca pe un „proces” social abstract, ci ca produsul luptelor concrete pentru putere se trezește în conflict cu tradiția principală a științelor sociale, care susține principiul contrar că societatea funcționează după legi proprii. Pretenția de-a fi descoperit aceste legi este mistificarea majoră a științei sociale, care are aceeași relație cu ultimele etape ale revoluției industriale pe care o are știința economiei politice cu etapele incipiente. În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, economiștii clasici au interpretat capitalismul industrial, dar l-au blindat și cu o justificare minuțioasă, care a mascat relațiile sociale specifice capitalismului, prezentându-le drept principii universale ale economiei. Deși acele relații sociale au reprezentat produsul final al unei anumite linii a dezvoltării istorice din Europa de Vest, economia politică le-a luat eronat drept legi naturale, a ascuns exploatarea sub masca ordinii naturale a lucrurilor și, astfel, a învăluit puterea de clasă în aura inevitabilului. Atât în practica, cât și în teoria capitalistă, în care cea dintâi se oglindea, relațiile dintre oameni au căpătat acum „forma fantastică”, așa cum a spus Marx, „a unei relații între lucruri”.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și în secolul XX, extinderea funcției manageriale și multiplicarea birocrăției au condus la apariția unei noi ramuri a cunoașterii, știința socială, care a fost chemată să explice rețeaua tot mai densă, opacă, de relații interpersonale, foarte caracteris-

tică societăților avansate. Cu toate că atacul științelor sociale împotriva iluziei banale de autonomie individuală a reprezentat un progres intelectual, insistența acestora că omul este pe deplin produsul societății a viciat acest progres și a generat noi forme de confuzie. Potrivit științei sociale, principiul „interdependenței” guvernează întreaga societate modernă. Fiecare parte a societății se află în legătură cu toate celelalte părți, fiecare parte trebuie înțeleasă în legătură cu celelalte, relațiile dintre oameni alcătuiesc o rețea unitară care se ridică deasupra explicațiilor „monocauzale” și, uneori, pare să se ridice deasupra explicațiilor de orice fel.²

Dacă corifeii economiei politice nu au înțeles relațiile de piață moderne ca fiind rezultatul unui anumit proces istoric (prin care țăranii și artizanii au pierdut controlul asupra mijloacelor de producție și au devenit muncitori plătiți), nici specialiștii în știința socială nu înțeleg că „interdependența” nu face decât să reflecte formele schimbătoare ale puterii de clasă: extinderea și solidificarea controlului capitalist prin intermediul managementului, al birocrăției și al profesionalizării.³ Ea reprezintă eronat, astfel, socializarea reproducerii – exproprierea activității de creștere a copilului de către stat și de către profesiile din domeniul sănătății și al asistenței sociale – ca pe un proces social abstract, impersonal, descris variat, ca „declinul familiei extinse”, „transferul funcțiilor”, „diferențiere” structurală și funcțională. Tirania exercitată prin aceste concepții asupra studiilor istorice și sociologice despre familie le face serbede și

plictisitoare. Majoritatea studiilor despre familie tratează cele mai diverse subiecte, le scapă tocmai ceea ce ne interesează mai mult din subiectul cercetării lor. De ce a devenit viața de familie atât de apăsătoare, căsătoria, atât de fragilă, relațiile dintre părinți și copii, atât de încărcate cu dușmănie, conducând la învinuiri reciproce?

O serie de lucrări istorice ne-au îmbogățit de curând înțelegerea asupra „celelalte de-a doua revoluții industriale” din secolul XX. *Mars and Minerva*, a lui Carol Gruber, *Captains of Consciousness*, a lui Stuart Ewen, *Labor and Monopoly Capital*, a lui Harry Braverman, *Social Amnesia*, a lui Russell Jacoby, și *America by Design*, a lui David F. Noble, au analizat transformarea socială pe care o aduce cu sine transformarea tehnologică, transformarea culturii americane prin publicitate, interdependența dintre industrie și educația superioară și rolul „psihologiei conformiste” de-a furniza suport ideologic pentru sistemul predominant al relațiilor sociale. Aceste studii pot fi interpretate parțial, ca o critică a științei sociale și a studiului istoric elaborat sub influența celei dintâi –, o critică ce a devenit la fel de indispensabilă pentru claritatea intelectuală în prezent, cum a fost critica economiei politice pentru secolul al XIX-lea. Chiar și după ce aceste studii și altele au clarificat problema socializării producției, socializarea reproducerii rămâne însă o problemă nelămurită. „Noua istorie socială”, care a monopolizat studiul istoric despre familie, a împrumutat ideile sale organizatorice din domeniul științelor sociale, al căror prestigiu academic îl invidiază și a căror presupusă ri-

goare încearcă să o imite. În acest fel, ea perpetuează înțelegerile greșite asupra familiei, care prosperă de multă vreme în rândul sociologilor, al antropologilor și al psihiatrilor.

Cele mai multe studii despre familia modernă iau drept bună „izolarea” familiei nucleare nu numai în raport cu sistemul de rudenie, ci și cu lumea muncii. Ele presupun că această izolare ferește familia de influențele din afară. În realitate, lumea modernă intră nepoftită în familie în fiecare clipă și îi distruge intimitatea. E o ipocrizie să mai susții caracterul sacru al căminului într-o lume dominată de corporații gigantice și de aparatul de promovare în masă. Societatea burgheză a oferit mereu promisiunea că satisfacțiile private vor compensa reducerea muncii la rutină, dar, în același timp, subminează acest compromis organizând chiar timpul liber ca pe o industrie. Tot mai mult, aceleași forțe care au sărăcit munca și viața civică invadează sfera privată și ultimul bastion al acesteia, familia. Tensiunea dintre familie și ordinea economică și politică ce proteja, într-un stadiu anterior al societății burgheze, copiii și adolescenții de impactul total al pieței se estompează treptat. Familia, secată de intensitatea emoțională ce caracteriza cândva relațiile domestice, socializează copiii în spiritul întâlnilor comode, nepretențioase, care predomină și în lumea din afară.

Dacă mai demult familia transmitea valorile dominante, dar inevitabil oferea copilului o perspectivă asupra unei lumi care transcendea atât copilul, cât și familia,

cristalizate în imaginarul bogat al iubirii materne, capitalismul a eliminat, în etapele sale târzii, această contradicție sau, cel puțin, a slăbit-o. A minimizat conflictul dintre societate și familie. În același timp, a intensificat aproape toate celelalte forme ale conflictului. Pe măsură ce lumea devine din ce în ce mai amenințătoare și mai nesigură, iar familia nu reușește să ofere protecție în fața pericolelor exterioare, toate formele de loialitate se estompează. Etica muncii, cultivată în sânul familiei nucleare, lasă locul unei etici a supraviețuirii și a gratificării imediate. Pe măsură ce competiția se axează pe supraviețuire, mai curând, decât pe împlinire, narcisistul ia locul omului aflat în căutare de succes și de statut – tipul tot mai învechit de personalitate pe care majoritatea specialiștilor din domeniul științelor sociale îl iau în mod eronat drept tipul în continuare dominant.

Satira adresată „retragerii în sfera privată”, care joacă un rol important în critica socială de dată recentă, pierde esențialul. Aceleași evoluții istorice care au făcut necesară apariția vieții private – în special a familiei – ca adăpost în fața lumii crude a politicii și a muncii, ca refugiu emoțional, au invadat acest refugiu și l-au supus controlului exterior. Retragera în „privatism” nu mai este o proptea pentru valorile amenințate peste tot cu extincția. Americanii pot păstra ceea ce este de preț în cultura lor doar transformând condițiile vieții publice înseși. Dacă au energia și imaginația necesare pentru a înfăptui aceste transformări, rămâne de văzut.